

№ 80/54/1960

С/с

БІБЛІОТЕКА „САМОСТІЙНОЇ ДУМКИ“ В ЧЕРНІВЦЯХ
ч. 1.

М. ЧУМАК

PROV. EX. COMM. OF
UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION
Toronto, Ont. — Box 371

Щляхи національного визволення

Чернівці 1933

Накладом Сильвестра І. Никоровича
Друк „Меркур“, Чернівці, вул. Ратушева 27.

Шляхи національного визволення

(Уваги не для старих).

Часом чуємо з різних сторін скаргу, що сучасна українська дійсність не визначається жвавою боротьбою суспільних ідей. У значній мірі цей погляд є справний.

Українська сучасність розвивається по обидвох боках греблі, що відділяє два відмінні світи: Європу та ССРСР. По обидвох боках греблі провадиться напружена мозкова праця. Спритніші голови шукають виходу з того глухого кута, до якого т. зв. „провідні народи“ заблукали самі та інших зі собою потягнули. Придивляючися під сучасну хвилю до суспільних процесів у стурбованій Америці, в похмуреній Англії або в навіженій суперечностями Німеччині, ми переконаємося, що **світова скрута не є виключно тільки господарською проблемою**. Від напруженого руху тріщить цілий світ. Далекосяглі політичні події та глибокі суспільні зміни (психічні, культурні, господарські, побутово-етичні й т. д.) назрівають по обидвох боках східно-європейської греблі. Проте для нас вони ніби-то не існують: українське національне життя відзеркалює ці процеси здебільшого перекручено, а дещо з цієї реальної сучасності просто замовчує. Наша освічена інтелігенція ігнорує нові суспільно-політичні течії приблизно в тій самій пропорції, в якій культурніші від нас чужинці ігнорують наші національні стремління. Незацікавлення ширших кругів інтелігенції повоєнною колотнечею різних політично-господарських учень ми знайдемо ще вправді десь на Балкані, в Африці або в Південній Америці. Тим менша, але є з цього втіха для нас.

Загальні суспільно-політичні процеси, як у Європі, так і в ССРСР, мають для майбутньої України величезне значіння, хоч ми для них дотепер були тільки **матеріалом**, а не співтворцями. Яка-ж це розумова творчість, або „реальна політика“, що **задовольняється** тільки ствердженням нашого національного хотіння (визво-

лення цілої України або тільки її певної частини), негацією ворогів та вичікуванням порятунку від народньої стихії? Що з того, коли наші „реальні політики“ тільки повторюють, як і в минулому десятилітті, що ССРСР є запереченням життя, кроком назад, маревом руїни та загального занепаду: культурного, морального, господарського й т. д.? Хіба-ж наріканнями на більшовицький терор і визиск скинемо ми з України колоніяльне ярмо? Є справді замало проголосити, що ми зі Заходом проти Сходу, з культурою проти варварства, з Європою проти ССРСР! Європа для дотеперішньої нашої „реальної“ політики була, як знаємо, тільки географічним поняттям, а не суцільністю, до якої наша країна завше істотно стреміла. В Європі, як нерідко прийнято в нас думати, знайдемо ми наш шлях до політичного й національно-культурного визволення. Чули ми про це вже багато, але надто мало почули про саму Європу. Справді в якій Європі є схований ключ для розрішення нашої справи? Таку можливість щодо сучасної Європи ще ніхто з „реальних політиків“ не доказав, а самі припущення чи побажання наші є надто мало реальні. Яка-ж є на загал та сучасна Європа?

Здійснювання деяких основних засад Ліги Націй, підготовка різних „Паневроп“, крутіїське розв'язування репараційних питань, глумлива нерідко „охорона“ національних меншостей з подвійним етично-правничим рахівництвом та багато інших річей мають в собі чимало облуди на обидвох боках чільних бувших воєнних противників. Не бачить це лишень той, хто не хоче бачити. Ніколи ще в історії Європи, як тепер, не розминалися на практиці провідні політично-суспільні ідеї та реальні заходи влад і партій. Самі шляхотні гасла пануючого європейського демократизму часто вже служать тільки для закривання визиску слабших і великодержавного збагачення. Переважаючі напрямки сучасного духового життя в Європі є звичайно скеровані (безпосередньо чи посередньо) до зміцнення: стану посідання пануючих націй, міжнароднього капіталу та поодиноких суспільно-рішаючих (часом над-партійних, ба навіть і над-клясових) груп: „коаліцій“ хвилевих чи постійних. У такому напрямі однозгідно й невинно працюють всі найважливіші складові части-

ни європейської суспільної співчинності: державна шаблони в школах і пресі, національний шовінізм у культурі, релігії й побуті, експанзивно-державницький програм партійної й господарської діяльності, милітаристична організація внутрішньої і зовнішньої оборони, монополізація інформації й комунікації та под. Централістичні стремління сучасної правлячої демократії в Європі найбільше всього характеризує взаємовідношення метропольних осередків та їх периферійних країв. Є справді цікаво спостерігати: як короткий є для влади шлях з метрополії до найдалшого загумінку, та як довгий або тяжкий для населення шлях з периферії до метрополі! Це при пересічних умовах, а що-ж в умовах національно-різномордного населення держави! Така периферія в ролі національної меншости мусить битися зі своєю власною державою за кожний свій крок: у місцевій політиці, в розбудові культури, в господарських починах і т. д. Що закони творять побідники, а переможені мають їм коритися — казав уже Александер Македонський, — а від його часів у політичній практиці аж до сьогодні справді змінилося дуже мало. Добре ще, коли суспільний рівень нації або національної меншости є значно розвинений. І невелика, порівнюючи, держава (напр. Японія, Італія) може поміж великодержавами змагатися з континентальними імперіями чи державними спілками. Культурно-розвинені та економічно міцні меншости, як напр. німці в Чехословаччині, Румунії або Польщі, шведи в Фінляндії, чехи у Відні, ба навіть **розсіяні** жидівські зайди в Україні, мають лекші можливости для досягнення своїх національних плянів у спільній з чужонаціональною більшістю державі, ніж цілі народи чи значні їх відломки з незначним національним станом культурно-господарського посідання. Вже зовсім зле є для тих народів, які наслідком довготривалого поневолення залишилися на невисокому шаблі загального суспільного розвитку.

Розвиток кожної нації, як реального явища й конкретного гурту живих людей, є настільки складним ланцюхом звязаних поміж собою процесів, що взаємна й тісна залежність усіх без винятку національних справ є помітна на перший погляд. Без поширення

письменности не може розвиватися література, без матеріального добробуту не поступатиме вперед творчість наукова, мистецька, літературна та ін., без належної збройної оборони суспільности є неможливий розмах культурний та господарський, без політичної незалежности не виявлятиме вповні свого духа ніяка нація на світовій арені й т. д. Навіть модерна надто коштвна війна приносить **переможцям** збагачення. Долею переможених є послідовний занепад: початково політичний, далі господарський, а нарешті культурний та інший .

Дотеперішній суспільний розвиток європейських народів яскраво характеризує стремління всіх ідеологій, хоч і з різними гаслами, підвищити пересічний рівень життєвого (духового й матеріального) успосіблення людства та як найбільше зробити його поширеним серед мас. Є це в основі рівночасне плекання ідеї індивідуальної незалежности та колективної солідарности. Такі засади укладалися різними способами поміж двома бігунами: поміж неясним і нереальним поняттям людства чи певного світового колективу (напр. „пролетарі всіх країн“) та реальним і конкретним означенням свого народу, або в нутрі нації — стану, класу чи под. В імя культурного розвитку радили одні різними народам брататися, щоб пізніше битися, інші — битися, щоб брататися. Але не однаковий рівень згаданого життєвого успосіблення викликав різне (часом вповні щире!) розуміння загальних і часто тільки абстрактних гасел вселюдської справедливости чи братерства. Через це могли траплятися такі випадки, що власник (індивідуальний або колективний) колоніальних рабів, який міг згідно прийнятого розуміння бути рівночасно добрим християнином, гуманістом, соціалістом чи просто поступовцем, у „святій простоті“ своїй, уважав свої обовязки супроти „менших братів своїх“ (джерело його добробуту) вповні виконаними, як що за працю й недолю дав своїм рабам стріху над головою, трохи харчів і дешевих розривок. А часом і самі такі раби не хотіли більшого, — похвала чи усміхнення їх рабовласника заганяли їх хвиливі сумніви чи незадоволення власною долею. Тоді служили покірно й без нарікання, немов для того народилися.

Пощо цей приклад? Важне це з огляду на дразливе соціальне питання. Демагогічний соціалізм знає тільки „кляси“ визискуючих і визискуваних: приналежність до тієї чи іншої партії є одним із знаків приналежності до тієї чи іншої класи. Найбільш послідовно здійснив таке розуміння соціального питання більшовизм. Розігнавши жорстоку, при своїй тупій розніжності московську шляхту та хижу юрбу бюрократично-господарських рабовласників, „союзна“ московська спілка рабовласників почала гуртувати нову (червону) шляхту, бюрократію та військову олігархію. Змінилися тільки назви, барви та поняття „величі“ всеросійської міці, — а інакше відродилася (як непродумано проговорився нещодавно один із лідерів совітського державництва) доба збирання „російських“ земель, як це було за Петра I. Лишень Петро I. та навіть Микола останній ще подекуди кокетували з поняттями загальнопринятої моралі й чести (перший з них це робив, дякуючи своїй силі, другий — своїй слабості), а через це полювали на життя та майно своїх підданих, головню чужонаціональних, лишень скрито та в менших порціях. А модерні московські державники замкнулися перед цілим світом і полюють на життя, майно та душі своїх підданих цілком розперезано: без обмеження й застановки. Царські рабовласники часом до своїх рабів усміхалися, деколи навіть декому дарували „для прикладу“ дещо округків. Сучасні совітські рабовласники відразу пізнали, що над покірною суспільною поверхнею зможуть найдовше втриматися лишень шляхом безоглядного терору й насильства та дякуючи виключно збройній силі свого державного апарату й пляновому нищенню всіх самодіяльних потуг підбитих народів.

Хай нам зясують ті наші соціалістичні ідеологи, які проголошують, що „пролетаріят є головним будівничим нації“, хто з українців на сучасній Наддніпрянщині належить до пролетаріату, а хто ні. Згідно урядової тамошньої термінології пролетарем не є часто навіть той, що фактично не має що їсти та не може собі заробити на прожиття: робітник, селянин чи інтелігент.

Взагалі мусимо добре приглядатися до змісту тих

чи інших слів та вважати — що за ними ховається. Сьогодні не є вже новинкою, що напр. пересічний французький чи англійський комуніст є на загал заможніший та більше при звичаєний до вигідного життя в добробуті, ніж наш невибагливий селянський т. зв. середняк. Наш пересічний гуцульський газда часто вважає себе „заможною“ людиною, коли має досить харчів до нових жнив. Пересічний наш український „куркуль“ є завше бідніший та в способі витрачення грошей й прожитку значно скромніший, ніж пересічний західно-європейський середняк. Доказувати це сьогодні вже не потрібно. Є про це й статистика. Для з'ясування засадничої різниці критерія заможности й соціального становища в українських і загально-європейських відносинах ми не мусимо накопичувати силу прикладів. Хто подорожував напр. перед роками (в добі майже загального панування в середній Європі після-воєнної соціал-демократії) по селах і місточках від Галичини далі на Захід аж на край континенту, той мав змогу на власні очі побачити засадничу різницю поміж українським і не-українським розумінням критерія заможности, буржуазности, поступовости, націоналізму й т. д. Де наші „буржуї“ по той бік Збруча? Чи багато зі сучасних українців по обидвох берегах Збруча не може бути зараховано до західно-європейського розуміння пролетарів? „Буржуазність“ нашої неіснуючої горішньої (соціально) „десятитисячки“ є надто сумнівна, якщо мірилом її є фактичний стан (життя з капіталу або чужої праці), а не проблематична оцінка національної ідеології чи суспільного світогляду. Воно, бачите, ніхто так твердо не поводить ся з домородцями в колоніях як поступовці та соціалісти, які для кожного свого вчинку мають плащик поступовости. Метропольний соціаліст залишається „поступовцем“ та й тоді, коли безоглядно примушує тубільчих жебраків працювати для його особистого та національного збагачення. Не даремно ж проголошують більшовики, що тільки „вороги пролетаріату“ та „реакціонери“ можуть хотіти визволити Україну від її колоніяльного положення. Комуніст чи взагалі соціаліст, який є власником каменниць чи торговельно-промислового підприємства, не є вже в Європі якась небувала рідкість. Акціонерами в правому дусі

ведених видавничих спілок і капіталістичних картелів бувають часом у Європі не тільки організовані соціялісти, але й ідеологи т. зв. поступових течій. Це не є наклеп, ані таємниця. У щоденній пресі на різних мовах було вже вистачаюче подано про це фактів.

Коротко: уважаймо на **слова**, якими найнебезпечніші наші гнобителі закривають свої **заміри**. Соціяльне та зокрема економічне положення загалу української нації вимагає зовсім іншого підходу, ніж його підсуває нам європейська шаблона.

Багато дечого можемо й **мусимо** ми навчитися від Європи, але некритичне прищеплювання європейських взірців, понять і гасел до нашої всебічно занедбаної й зубожілої дійсності тільки закріплюватиме кольоніальну залежність українців від їх метрополій. Річ ясна, — не зможемо ми розв'язати й здійснити справу національного визволення без позитивного (й для українських умов найбільше відповідного) полагодження тяжкої проблеми культурно, соціально й економічно відсталого **більшості** українського населення. Але малпування метропольних взірців рано чи пізно виметься, як це вже було за часів нашого соціялістичного державництва після світової війни. Як що не Москва буде в ролі метропольної сили, — то знайдеться така Варшава, або й дехто дальший, бо ж є справді чимало охочих позбавити нас **тягару** розбудови власної державности й національної культури.

Отже й нашу інтелігенцію чекають подекуди відмінні завдання, ніж в іншій Європі.

У Європі напр. виховання та суспільне розміщення інтелігентного доросту відбувається майже автоматично: нормальною зміною поколінь та усталеним шляхом. Пересічний вибір освічених і творчих одиниць у таких країнах, як Англія, Франція, скандинавські держави, Німеччина та ін., здійснюється під доглядом державних чинників. Скрізь там є на вибір скілька гнізд авторитетів, довгий ланцюг попередників у кожній суспільній галузі, існують різноманітні й видатні джерела засобів, є організаційний досвід на всіх ділянках колективного співжиття та не бракує випробованих метод. Є зріла та в довгих змаганнях загартована традиція, є

ясна ідеологічна спадщина та на протязі віків виплекана національна й культурна спільнота.

Ще більше: є глибоко прищеплена свідомість особливої індивідуальної вартости „європейця“ або й час-то вява про „вроджене“ право на керування іншими. Звідси випливає відвага, певність в поступованні та неохота згинати хребта перед кимсь іншим — чужим.

У нас ще так не є. Активніші одиниці у нас здебільшого самотужки виходять на непроторені шляхи, а через це нерідко опиняються перед навалою рівночасних і однаково пекучих потреб чи завдань. У кожній майже галузі знаходимо ми в нас непочатий край праці. Національного досвіду, традицій та засобів маємо обмаль, як що взяти під увагу труднощі нашого визволення.

Наша національно-творча інтелігенція мусить своєму народові більше давати, ніж може від нього брати. Вона є звичайно примушена розкидатися рівночасно на різні ділянки суспільної чинности, мусить виконувати рівночасно різні громадські функції та має завдання підніматися на найвищі щаблі світового культурного розвитку і в той же час, аби не стала незрозумілою для свого занедбаного оточення, — триматися майже виключно нелегкого методу популяризації свого підходу до мас. Коли таких національно-творчих інтелігентів є в порівнанні зі завданнями замало, то й висліди національно-культурного розвитку не можуть бути маркантні.

Участь європейської інтелігенції в суспільній співчинності на поодиноких теренах є на загалі визначена чисто механічно. Організування є переважно чинність механічна, (підкреслює це напр. Масарик) а найбільшим суспільним досягненням культурніших народів є в порівнанні з нами, власне організованість. Особливо це помітно в Європі в розвиткові таких чинників, як публична опінія, преса, партійно-парляментарна діяльність, тощо. Інтелігенція в Європі звичайно служить передусім тим чинникам, які фактично керують капіталами й рішаючими політичними впливами. Отже служить вона державі, церкві, банковим, промисловим і комерційним підприємствам, власникам великих маєтків або величезним спілкам дрібних співласників. Характер і межі такої праці визначаються звичайно напе-

ред. Є це шлях фаховости, зосередження в одній галузі, засада розподілу функцій аж до дрібниць та одна з передумов т. зв. капіталістичної системи, що під різними назвами є фактично прийнята на цілому цивілізованому світі.

Ця капіталістична система є настільки складна й заплутана, що силоміць тягне до своїх лабет кожного, хто не хоче залишитися (чи як колектив чи як одиниця) позаду на шляху до добробуту й політичної міці.

Ця система, де рішають переважно міжнародні сили й засоби, настільки прийнялася на цілому світі, що й галасливі поборники капіталізму — більшовики не спромоглися в себе нічого іншого витворити, як тільки свій власний капіталізм та ще й виразно мілітаристичний.

Своєрідний вираз капіталізові спробував дати італійський фашизм. Для організаційного устійнення суспільного життя створив він (сама думка запозичена головно з доби французької революції) цілодержавні синдикати й професійні спілки. Держава взяла на себе ролю не тільки роземчого суду, але й найвишого керманича над усім суспільним життям. У Італії не сміє повстати сила, яка-б пішла проти прийнятого державного напрямку. Розвиток держави узалежнив фашизм від єдиного та засадничо рішаючого критерія — ідеї відродження й зосередження (концентрації), мовляв, історичного духа італійської нації. Цей італійський національно-державницький рух повстав, як безпосередний відгук на небезпеку більшовицької зарази, а через це прибрав такі форми, якими-б могли нівечитися найбільше радикально заборчі апетити комуністичних провідників. Складніша й ширша щодо своїх аспірацій більшовицька ідея зустрінула на італійській землі дуже поважного противника в яснішій та глибшій своєю річевою змістовістю думці фашизму.

Що й Східна Європа більшовицьких експериментів починає вже мати забагато, свідчить послідовне отрясання підстав ССРСР (повстання, економічний занепад, хитання влади в господарській політиці, неуспіх закордонної політики, всебічне убожіння підданих ССРСР., а особливо зростаючий занепад політичної концепції комунізму в Європі й т. д.). Що Італія свого фашизму

для себе потребувала, показують наглядно зростаючі великодержавні впливи цієї країни, дарма, що вона переживає зтяжну внутрішньо-господарську скруту. Зрозуміло, що з цього не слідує, немов би фашизм мав бути ліком на ті відносини в інших державах, які ведуть до анархії. Бо-ж фашизм, — це не є тільки диктатура чи цілодержавна партія, але всенародній рух новітнього італійського ренесансу. І прищеплювання фашизму на не-італійському ґрунті бувало звичайно скрізь до тепер недоладним малпуванням не чеснот фашизму, але його вад. Бо-ж добачити ціль та зміст суспільного розвитку напр. в самій диктатурі чи централістичній на зовні партії та називати це фашизмом може тільки політично засліплена людина.

Але ще більше важливий, ніж фашизм, напрямок виступив на світову політичну арену, як активний проти-більшовицький чинник. Це є католицька церква. Справедливо пізнали її провідники, що найбільшу небезпеку готує більшовизм власне католицизмові, а то навіть не тільки на політично-економічному полі, як у галузі духово-етичних традицій та переживань. Привид небезпеки ідеологічної поразки католицизму примусив вишколених і гнучких ватиканських політиків подбати про зміцнення організаційних підстав церкви та про модернізацію тактики.

Щодо православної церкви, то вона в сучасній době розбита внутрішніми суперечностями. Дякувати за це може вона заскорюзлим і реакційним московським керманічам. Як загально-європейський чинник православної церква взагалі не приходить на увагу. Отже зупиняємося тільки над католицизмом, який вповні є передусім європейським чинником.

Зручно вирішивши своє відношення до світової війни, рішаючі чинники католицизму пізнали, що є безпечніше та вигідніше прийняти на себе значну частину ворожого більшовицького наступу на Європу, ніж пасивно відгороджуватися від Сходу. Через це вони прийняли виклик на двобій та повели зосереджений проти-наступ. Дійсно рішуче змагання може сприяти гартуванню духа католицьких місіонарів. А на випадок заникну більшовизму (хоч би це й не була заслуга католицької церкви) католицизм міг би робити спроби мо-

нополізувати для себе назву вірного оборонця європейської культури. Через це католицизм пляново поширює протинаступ, використовує для себе, як ніколи до тепер, національні, культурні й маеткові різниці своїх прихильників. Церква устами свого найвищого репрезентанта грозить моральними тортурами хижому капіталізму та закликає до активізму: боротьби й жертв. Єпископи з церковних амвонів калюмнують поступові ідеологічні течії, а особливо щодо: виховання, освіти й моралі, подружніх взаємовідносин (напр. загострена акція проти цивільних шлюбів) і культурного успосіблення. Прості духовні масово вступають на арену політичної боротьби. Головне зусилля є тут скероване до того, щоб надати певним галузям суспільної взаємочинності тавро „християнської“ орієнтації. Ця традиційна універсалістична потуга католицизму знов досягає середновічних розмірів, ба навіть крок ще вперед. Все-ж католики зручно роблять і компроміси: не тільки в політиці (супроти Італії, ЧСР. і ін.), але й в суто церковних справах, як напр. признання деяких своерідностей української обрядовості та певні декларації на адресу східних не-католиків.

І на українських землях католицька експанзія робить себе помітною. Часом вона засягає навіть до суто політичних справ цілого українського загалу. Таке значіння свого часу мав сумнозвісний сервілістичний виступ станіславівського єпископа Хомищина. Сам митрополит Шептицький звертався напр. в травні б. р. зі своерідним національно-політичним програмом до „всієї разом“ української молоді.

Раніше католицькі ідеологи хотіли погодити свою догматику з досягненням об'єктивної науки в різних галузях та раділи, коли це їм бодай здогадно вдавалося. Але в сучасній добі католицизм, як здається, стремить витворити такий світогляд, що дотикався-б об'єктивної наукової критики, але з нею не перехрещувався. Що з цього повстане — годі предбачити, але насьгодні ці потуги є помітні. На кожний випадок знаємо з історії, що Європа після надвлади середовічної містики рятувалася ренесансом, — отже певний досвід уже має. Зрештою, таке питання для наших земляків покищо є мало цікаве, хоч для оформлення майбутніх полі-

тичних відносин на нашій землі може мати велике значіння. Наколи-б **політичний** католицизм пізніше переміг над більшовизмом, або навпаки, — то вони вразі потреби довели-б пристосуватися чи взаємно порозумітися й понад головами українців. Навіть розеднуюча їх сьогодні прірва могла-б бути усунена шляхом якогонебудь політичного „modus-y vivendi“. Бо-ж знаємо з гіркого досвіду, що коли **чужій** силі йшло про вдержання чи поширення стану посідання на українській землі, то нерідко вдавалося договорювати понад українськими головами нашим ворогам навіть з нашими приятелями. Приклади знайдемо не тільки в історії Ліги Націй, але й в цілій нашій минувшині від доби татарської навали.

Переважаючі інтереси правлячих кругів у **сучасній** Європі йдуть по відношенні до України з тими самими в засаді цілями, як і ССРС., хоч і під іншими прапорами, з іншими гаслами та з відмінними методами. Європа потребує нових теренів для своєї переважно промислової експанзії, отже українські землі під таким кутом стають терцем для обидвох політично конкуруючих чинників: ССРС. і Європи. Це варто продумати до останніх висновків, приглядаючися до реальної політичної структури тієї системи, яка репрезентує сучасну Європу. А ще вартніше нарешті зрозуміти, що зміна такого положення України поміж двома конкурентами на виключне право визиску залежить більше від самих українців, ніж від найосновніших політичних змін у Європі чи в ССРС.

Ключ до розвязки проблеми української державности та взагалі цілої української проблеми є не в Європі, але в самій Україні. Українську проблему можуть розвязати тільки самі українці, хоч би різні (звичайно українцями непрошені) опікуни над українською справою ломали свої пера, як це напр. нещодавно робив якийсь Казімір Смогоржевскі*), або безліч його польських і не-польських „добросусідських“ попередників. І так довго, доки самі українці не візьмуть свої справи до своїх рук, доти залишатиметься українська проблема не вирішеною. Що-ж торкається нас, то не бажай-

*) „Le problème ukrainien“ в „L'esprit international“ (опран надації К. рнеджі в Парижі), ч. 23., липень 1932.

мо собі ані того, аби ролю дверника з ключем до України виконували не самі українці, а хтось чужий. Навіть, оскільки таким дверником мали бути не поляки (як бажав-би напр. дехто з наших емігрантів), але навіть вороги поляків.

А через це пізнаваймо Європу, співпрацюймо з нею, використовуймо її великий політичний досвід, оминаймо її хиби й небезпеки, але не робім собі з Європи ані страховища, ані джерела віри та надії. Що може Україна сьогодні її дати, бере собі Європа сама. Братиме вона від України й надалі чимало, але вважаймо, щоб не забрала вона також і те, без чого наша державність буде тільки плащиком для „раціональної“ колоніальної залежності. Особливо не робім собі привабливих, хоч і плитких ілюзій, немов-би сучасна Європа мала та могла ошчасливити Україну національно-державною незалежністю.

Українська держава є запереченням сучасного колоніального та кожного іншого московського ладу на Великій Україні. Для тих, що очима користаються для того, аби бачити, є це така сама правда, як напр. $2 \times 2 = 4$. Кожна московська політика, кожна російська державність завше стремітиме до того, щоб завалити кожную українську державу. Докази не тільки в історії обидвох народів, але й у географії Східньої Європи (Чорне Море) та ще більше в розвиткові національних, культурних, державницьких і соціально-господарських ідей та програмів усіх минулих і сучасних московських (і всіх русофільських) суспільних напрямків. Цю правду знають також обзнайомлені зі східно-європейськими відносинами чужинці, лишень хіба тільки деякі українці (на щастя зникаюча меншість) про це ще не знають.

У сучасній добі найбільше всього небезпечним ворогом української державности є політична система ССРСР. та кожний комунізм, без огляду на його зміст і форму. Отже хто справді реально працює для української державности, повинен зайняти становище до сучасного політичного ладу над Дніпром. Відповідаючи на це питання, кожний з нас повинен в залежності від власної відповіді та від ступня свого відчуження й хотіння української державности виявити чинно своє від-

ношення до конкретних подій на Наддніпрянщині.

Негувати та й годі не є ще ні політикою, ані державництвом. Не допоможуть ні лайки, ані проклони. Сучасний стан пануючих на українській землі відносин не усунуть ні скарги, ані критика. Не матимуть тревалих наслідків напр. локальні повстання, ба навіть рапто-вий збройний здвиг і значної частини населення, — доки не повстане над Дніпром духова й матеріальна противага комуністичній теорії та практиці.

Поборюючи комуністичне та кожне інше поневолення нашої країни, ми не сміємо забувати, що чекає нас відповідальне й нелегке завдання: підтягти коріння тим суспільно-політичним руїнницьким процесам, які започаткували більшовики на нашій землі.

Українська національна думка, з якого табору вона не походила-б, не заперечує погляду, що ССРСР. є найчільнішим і найбільш небезпечним ворогом української державности. Але хто нам докаже, що українська держава не є також запереченням сучасної правлячої Європи? Що сучасна структура Європи не може вмістити в своїх рямцях українську державність, — сперечатися мабуть ніхто не захоче. Один із найважливіших уступів пакту Ліги Націй „заручує“ своїм членам (а це є передусім ціла сучасна Європа, бо вже навіть і Туреччина приступила до Ліги Націй, як 56. член-держава) недоторкальність і неподільність державного терену. І, наколи-б Ліга Націй досягнула-б якогобудь річевого „modus-vivendi“ з ССРСР., то безперечно на обидвох боках насамперед йшла-б мова про створення певного взаємного зобов'язання щодо недоторкальности державних кордонів.

Проте ідея української державности ще зовсім не означає заперечення всіх суспільно-політичних процесів, які відбуваються в сучасній Європі. Деякі з цих процесів що тільки підготовляються, — потрібно їх віднайти, зрозуміти та зв'язати з ними українську дійсність. Європа, як влучно підкреслив перед роками Сетон Ватсон, після світової війни перетоплюється до нових форм, є „in the melting pot“. На зовні вона борсається з дня на день, намагаючися вдержати свій захитаний престиж і добробут, та рівночасно стремить як що не розв'язати, то бодай частинно поалагодити чи на-

віль на деякий час відсунути ті надто пекучі суспільно-політичні суперечності, які її саму вже давно **переросли**. Характеристично це виявилось напр. в справі т. зв. обезброєння. Майже 1000 делегатів з цілого світу протягом шости місяців радилися в Женеві для того, щоб опублікувати (21. липня 1932) порожню й декораційну резолюцію приблизно в 1350 словах. Цю резолюцію не прийняли ні ССРСР., ані Німеччина, а декілька держав (8) стрималися від голосування. Отже ані як певна маніфестація ця резолюція не має особливої вартости. Але утримання делегатів, як дотепно обраховувалося на різних місцях, за весь час коштувало приблизно коло 5 і пів мільйонів швайцарських франків. Це коли рахувати прибрл. 900 шв. франків на одну особу місячно. А до цього ще було-б потрібно прирахувати величезні кошти подорожей, репрезентації, равтів, технічних видатків (телефони й телеграми) й т. д. Є це справді блискучий приклад, як Европа „усуває“ економічну кризу та безробіття. А це є тільки один із багатьох прикладів.

Поруч зі зовнішними змінами, як відбуваються в сучасній Європі, йде напружена внутрішня боротьба нових течій, які пробиваються до життя. Покотом валяться старі божки, а прихапцем майструються нові. У напруженій мозковій праці чимало голів шукає **порятунку** для цілої Європи, яка в своїх істотних підставах вже поважно загрожена.

Проте коло нас дотепер здебільшого було тихо. Тільки в нас та ще в небагатьох „щасливих“ своєю примітивністю суспільств (примітивні народи ані сучасну кризу не відчувають так гостро, як культурні) нема скрути від жвавої боротьби ворогуючих поміж собою суспільних ідей.

Чи може визначатися українське духове життя під сучасну хвилю ідеологічною боротьбою?

Вістря політичного змагання різних партійних напрямків у нас дотепер часто зверталосся головно проти осіб, а не проти самих ідей, яких носіями ці особи були. Через це напр. скромніщі (скромність та терпеливість, ба навіть покора є типові для поширеної української вдачі) діячі наші мусіли нерідко уступатися перед різними „Певними“, які, дякуючи сусідській дбайливості, загіздилися не тільки на волинській землі, але

скрізь поміж українцями, де чужа державна організація кликала їх на займанщину, аби помагали приборкувати невгамовного незалежницького духа. Через це й досі деякі небезпечні або й самозгубчі для нації течії (напр. польонофільство або радянофільство) баламутять часом голови деяких наших земляків, а їх репрезентанти, дарма що висміяні чи зненавиджені, можуть безкарно киринити далі.

Пригляньмося до нашої сучасної преси. Разяча мертвечина значної частини (угодової) західньо-української публіцистики не свідчить про шукання нових мет і шляхів. З дня на день переживаються на коштовних ламах окрушки з-під сусідського стола та відумуються й найбільш чудернацькі справи, **аби закривати перед читачем жажливу дійсність**. Серед таких умов найбільше безжурно животіють різні „Українські Ниви“, „Нові Шляхи“ та урядово-сусідські листки на українській мові. Найбільше всього поширена поміж старшим поколінням галицька національна преса котиться на старих (часом і передвоєнних „русинських“) торах, закриваючися соромливо перед кожним ясним проявом нової думки, нового почину або нового досвіду. Ось через що напр. наші львівські щоденники так часто некритично передруковують слідом за ПАТ-ом або подібними урядовими джерелами й найбільше безглузді подання. Ось чому власне вони так мало дбають про найширше та плянове використання наших закордонних пресово-інформаційних установ, не цікавляться українським журналістичним доростом, тощо.

Треба нарешті зрозуміти, що болячки нашої преси, як і значна частина інших наших національних болячок мають свій **початок** не стільки в різних утисках, крізах і „обставинах“ (це слово у нас часто служить універсальним діагнозом на різні суспільні болячки), як у способі думання та в методі праці тих одиниць і гуртів, що в суспільних осередках національного життя займають найчільніші місця. Хто справді напр. має усувати болячки нашої преси — читач чи редактор, кольпортер чи видавець, принагідний дописувач чи організатор преси? У нас, на жаль, керманічі часто втікають за порадою до „загалу“, який для них у інших випадках та на інших місцях буває часом тільки юрбою, що

„не доросла до своїх завдань“.

— Керманічі наших варстатів національного духа й матеріяльних цінностей — кличемо вас усіх, більших і менших, — скидайте полуду з ваших очей, перестаньте присягати про Вашу щирість та покликатися на Ваш „тяжкий обовязок перед народом“ (Франко казав „собачий обовязок“), а започаткуйте вже нарешті чинність не з примусового обовязку, але з пристрасти до самої творчости.

Хто хоче досягнути більшого, ніж „обставини“ йому дозволяють, хто хоче виникнути, — той повинен робити більше, ніж наказують йому різні обовязки, чи предбачає 8-годинова доба праці. Цю мудрість передруковується вже й у дешевих календарях, але в громадській та іншій діяльності нашої інтелігенції реальних її слідів знаходимо дуже мало.

Урядовці та взагалі службовці з урядничою психікою ще ніде й ніколи не створили нові рухи, але в нашій Галичині багато інтелігентів про це не знає.

Стільки побіжно про значну частину патріотичної нашої публіцистики на західньо-українських землях. Всякі там „Літературно-Наукові Вістники“ та журналістичні спроби молодшого покоління мусять битися на всі сторони, щоб не втопитися в морі байдужности та заскорузлости.

А українська національна преса над Дніпром не існує. Як що не знищена цілковито, то існує хіба лишень на конспіративних папірцях від оселедців чи под. Бо й паперу там поза комуністичною партією годі дістати.

Сумнозвісний більшовицький розгон балакучих та собі взаємно зрадливих „оборонців України“ показав і без провокаційно-театрального процесу над „Союзом визволення України“, що національна ідеологія мійської інтелігенції над Дніпром є глибоко загнана до підземелля.

Легальний шлях чинного національного визволення сьогодні на Наддніпрянщині могла-б пропагувати тільки божевільна або каригідна людина. **Там національна праця покищо може провадитися тільки конспіративно** та успіх може мати виключно при умовах вишколеної, досвідченої та зручної конспірації. **Що вісь** нашої визвольної справи є на Великій Україні, —

повторюють, аж на незначні винятки, наші політичні партії досить часто. Дехто навіть справно каже, що визвольний шлях до Львова веде через Київ та з Києва. Еміграція наша на загал погоджується з думкою, що без масового зриву на рідній землі українська державність не буде здобута. Отже головне ядро проблеми української державности та ключ до її розв'язання є на Великій Україні. А там покищо є можлива тільки добре й доцільно законспірована підготовка всенароднього зриву.

Що думають собі отже ті, які виховують нашу молодь до погорди конспірацією, малюючи її, як джерело всіх наших сучасних нещасть? Коли це напр. каже чільний репрезентант церкви, провідник легальної партії або установи, то ми знаємо чому, для кого й для чого вони це проголошують. Та не ломаємо собі голову. Але, коли це кажуть претенденти на ідеологів чинного визволення (напр. на сторінках „Діла“ особливо після неславної „пацифікації“), то як назвати таку науку? Є це божевілля, зойкання боягузів чи свідомо каригідний вчинок?

Конспірація, як напр. революція, війна, повстання та чимало інших способів безпосередньої суспільної акції, ніколи не можуть бути для нормально думаючої людини ні ідеалом ані метою. **Треба рішучо висловитися, що конспірація приблизно так само, як і війна, є злом: більшим чи меншим.** Але це зло є дуже часто неминуче, коли йде про оборону, а часом таке зло викликає добрі наслідки, ба навіть творить добро: нові культурні цінності та ідеали.

Коли розбишака вхопить нас за горло, або почне гвалтувати близьку людину, тоді ми не міркуємо чи є моральним або неморальним той чи інший наш останній засіб оборони, але готові в самообороні забити людину — напасника. Коли нарід обороняється він насильства, яке загрожує йому національною смертю та фізичним винищенням, тоді він не може й не має часу роздумувати над тим — чи має право вживати останніх засобів для визволення. Хіба можливо оборонитися від терору та гвалтування, від нищення людей та майна, від жорстокого й плянового переслідування всього українського — одними тільки скаргами, молитвами,

мем-грандумами, критиками або под. Ніколи не обороняться від замаху на його життя той нарід, якого активніші сили рятуватимуть себе й інших тільки втечею від „злих“ чи небезпечних засобів до покірної критики поступовання насильників.

Зрештою чим є, як не своєрідною конспірацією, кожна державна, дипломатична, промислова чи торговельна таємничість щодо підготовки кожної визначної акції та її діючих сил?

Конспірація має дуже багато невідгод і небезпек. Справедливо дехто вказує на можливості: провокації, втечі від суспільної контролю, закривання можливих злочинів і т. д. Але хіба конспірація, як засіб оборони від насильства, є більше неморальна чи зла, ніж напр. „національна революція“ чи „визвольна війна?“ Адже-ж без конспірації неможливо підготувати ані війну, ні революцію.

Хіба засуджували конспірацію або нею погорджували відомі й видатні будівничі національного визволення ірландського, польського, чеського (мафія) або колишні всеросійські (та українські) соціалістичні конспіратори? Підозрівати їх в нечесности чи неморальности ми не відважилися-б. Навпаки для нащадків будуть вони взорами багатьох громадських чесност і прикладами вищої моральности.

Найбільше небезпечний метод боротьби в руках чесної та здатної одиниці (чи гурту) може стати добром і моральною цінністю для суспільности, культури та щастя цілого людства.

Злочинець або нездара потрапить навіть зі святощів — зробити помийницю. Пішліть дурного до церкви молитися, казали наші дядьки на селі, — то він розібе собі лоба. Отже прищеплювання призирства до конспірації викликається звичайно не самим відношенням до конспірації, але чимсь іншим. Комусь це потрібно та комусь назовні на цьому залежить. Це засуджування конспірації є особливо характеристичне для тих наших суспільних осередків, які самі в своїй політиці рішучі кроки підготовляють звичайно в найбільшій конспірації. Пригляньмося справді хто поміж нами стільки агітує проти конспірації.

Зі засуджуванням конспірації є майже так само, як

Про Європу
 УКРАЇНА НАЦІОНАЛ АСОЦІАЦІЯ
 Forum, 1994 - Vol. 5, 11

з пацифізмом. Найменше всього про пацифізм турбуються й розмовляють різні покірні й мирні кольорові тубільці в кольоніях, а найбільше всього пацифізм проповідують кольоніяльні рабовласники та від п'ят до зубів озброєні здобувці. Підчас останньої міжнародньої конференції для обеззброєння найбалакуцішими прихильниками найдалше йдучого обеззброєння були більшовицькі делегати. Себто представники найбільше всього змілітаризованої держави на світі! Чи потрібні коментарі?

Те саме на загал могли-б ми застосувати до таких визвольних засобів, як революція. **Новітні нації визволялися майже виключно шляхом збройної перемоги, а то на підставі м. ін. конспіративної підготовки та революційного вибуху.**

Де справді ті нації, які визволилися з-під чужого ярма не цим шляхом? Ми їх ще не знайшли. Наші т. зв. „націологи“ замість готових фактів годують нашу суспільність здогадними відомостями з призначеної для закордонної пропаганди літератури різних бретонців, ісландців, флямандців і т. д., які про справність своїх визвольних методів світ ще не переконали. Але, як би ми переконалися, що нація може визволитися одними тільки меморандумами та критикою насильників, то стали-б без проволікання щирими пацифістами, ба навіть — визнавцями проти-культурної засади Толстого „непротиплення злу“. **А войовничому та непримиримому Шевченкові** перекажемо до домовини, що сучасники вже його заповітів не потребують.

Але годі про „злі“ способи визволення. Вони призначені не для всіх. Хто їх вживає, той не питається на це дозволу в нікого, крім свого сумління та ідеї не шукає одобрення своєї поведінки та сам про це наперед не хвалиться, хоч і не мовчить. Бо-ж шлях національного визволення є насамперед проти прийнятої течії, а не за нею. Проте кожний, хто видається на шлях конспірації, революції чи війни немов тільки для спорту та для власної втіхи, той рано чи пізно скінчить, як звичайний злочинець. Політичне визволення нації не є зрештою останньою саометою так само, як визволення нації не є тільки проблемою буденної екзистенції членів нації. Кожний визначний національно-політич-

ний рух діявся дотепер звичайно під знаком вищих ідеалів. Не визволиться з-під чужого насильства ніякий нарід, якого члени змагаються тільки за ліпше чи лекше животіння. Визволитися для нації ще не значить придбати для своїх членів можливости праці, заробітку та вільного користування середниками прожитку й розвитку. Про це мусіли-б памятати особливо наші галицькі радикали. Так само є замало тільки визволятися для самого, мовляв, визволення: боротися „для боротьби“, як своєрідного спорту.

Пригляньмося тепер трохи до ідеологічного обличчя нашої еміграції. Ані для самих чужинців уже не є таємницею, що наша еміграція є значно знесилена розбиттям на два великі табори.

Ідеологи першого табору, під машкарою **різних „філів“**, намагаються пристосувати національну ідеологію до біжучих потреб тих чи інших наших сусідів або просто займаються політичним крамарством. Нерідко знайдемо спроби означати такі стремління, як „реальну політику“.

Другий табір, дуже барвистий щодо свого складу й напрямків політичної думки, змагається за збереженням **незалежності української національної ідеології**, а через це часто мусить приймати на себе удари не тільки від займанців, але й від їх сучасних прислужників з-поміж українців.

А пасивна більшість нашої, переважно великоукраїнської еміграції, беться за кусень хліба та, мовчки звичайно осуджуючи угодовців, чекає порятунку від якихось щасливих політичних (міжнародних) подій.

Угодовий табір, вже на перший погляд кволий та заскорузлий, приваблює, як звичайно, головно тільки **старих духом** земляків наших. Не фізичний вік є тут мірилом старости, але приналежність до повільно завмираючого світогляду. Є це якась спроба втікти від сучасности до минувшини. Поміж нашими поміркованими та радикальними — більшими чи меншими — угодовцями на еміграції є чимало патентованих та в своїй діяльності нерідко видатних і відомих працівників. Найбільше лихо їх є в тім, що вони й після першого 10-ліття перебування на еміграції залишилися в ядрі тими мирними й для нікого нешкідливими „культурни-

ками“, якими були перед 1917. р. Чимало з них ще й досі не пізнали, що революційно-національний зрив на нашій землі здійснився не тільки в бурхливих і кривавих подіях, але викликав глибокі психічні перевороти в широких українських масах. Не зрозуміли, що колишня іділія різних „вечорів на хуторі поблизу Диканьки“ зі сталим довіллям і ледачою байдужістю до кожної справи, яка вимагає напруження, неспокою, жертв, а головно послідовного змагання, — вже відійшла до минушини та **не повернеться**. Для них невідомо й досі, що колишній малоросійський культ поміркованости та спокою зникає під сучасну хвилю скрізь, де займанщички цупко тримають за горло наших земляків. Такі наші угодовці ще й досі здебільшого дивляться на справу визвольної боротьби очима колишніх земських діячів, що своє місце шукали завше виключно **коло** якоїсь сили або **поруч** кого-небудь рішального. Нині, коли переважає думка, що **самі українці, а не хто-небудь чужий, рішатимуть долю України**, культурницький програм колишніх земських діячів є принаймі застарілий.

Незалежницька молодь з проти-угодового табору, яка гуртує в своїх рядах і посивілі голови, приносить до нашого суспільного життя свіжий подих здорової волі й думки, пристрасть до чинности й змагання, жагу боротись та перемогати. Це є основна риса того розходження поміж старими й молодими, яка приводить багатьох наших „старих“ до мемуарно-архівних справ і суперечок та хіба ще до різних почесних комітетів, — а молодь відштовхує на непроторений шлях **шукань** нових думок, інтересів, засобів, тощо. Є це в ґрунті річі нормальна заміна одного покоління другим і лякатися цього явища нема потреби. Що самий процес відбувається подекуди повільно, рішають різні причини. Еміґрація на загаль надто довго жила спогадами та мріями, а самі умови побуту на чужині, поза реальною боротьбою, не сприяли пробудженню активности. Зрештою, не багато є тих, що й на стало голодний шлунок цікавитисямуть поза-особистими національно-громадськими справами. Що на чужині є тяжко жити, казав уже Шевченко, який також знав, що угодовість є питомою прикметою поневоленої суспільности. Але Шевченко був також і співцем гайдамаччини, а це ря-

тувало його від різних спокус і в найтяжчих для нього добах.

Для сучасної угодовости є найбільш рішаче завдання: не ускладняти собі життя ризиком боротьби та неминучою працею мозку. Справді є легше котитися на протоптаних і випробованих стежках старих поколінь, ніж шукати нового шляху.

Сучасники наші співають „ми гайдамаки“ тільки за чаркою або підчас урочистих академій, а на ділі планоно прищеплюється молодому поколінню призи́рство до дійсної гайдамаччини. До-речі, ця погорда до гайдамаччини поширювана в нас головно за допомогою поляків (пригадаймо „українофільські“ течії в польській, або польонофільські в українській літературі та публіцистиці, патріотичні польські пісні для шкіл у Галичині й т. д.) підсилювалася звичайно привидом безглуздої різни та руйнування, якими наша історична гайдамаччина **вироджувалася**, але які не були її первісними двигунами. Хто не боїться правди та нею не спекулює, не заперечить нам, що й сьогодні **зорганізована та послухом і державницькою думкою регульована** гайдамаччина, посунула-б справу національного визволення більше вперед, ніж кожна спілка з ласим на здобування чужими руками союзником. Є це справді шкідлива гра з поняттями: й для прихильної для нас чужини наш „зимовий похід“ національних героїв після різних „проти-гайдамацьких“ писанин може видаватися, як прояв „традиційної“ **української гайдамаччини**. Але що казати, коли вже й деякі наші бувші чільні міністри (пощо зайво повторювати загально відомі прізвища?), здебільшого на більшовицьке замовлення (напр. після замордування С. Петлюри в Парижі або підчас процесу над „Союзом визволення України“ в Харкові), називали геройські чини нашої національної армії „гайдамаччиною“ та погромами, дарма, що самі колись були цих чинів співучасниками, ба навіть співтворцями?

Що лишається іншого, як тільки... сміятися?

...Проти-угодовий рух на еміграції започаткували головно наші студенти. Лишень вони спромоглися **на ділі** засипати прірву поміж Сходом і Заходом України. І тільки вони на зовні — від першого прилюдного виступу на чужині — рішучо висловилися за собор-

ництвом не тільки ідеї, але й реальної української сучасности. Цей крок у свій час майбутні історики будуть змушені оцінити, як перше відмежування всеукраїнської молоді від безпорадної еміграційної **юрби**, що, присягаючи на словах про свої соборницькі ідеали, поширює навколо себе культ загумінкового земляцтва та поруч із цим — зневіру й нудьгу.

Справді вже є найвищий час безоглядно покінчувати з усякою байдужністю до національно-державницьких наших завдань. Молода наша **лава** мусить вже займати позиції на шляху свідомої та активної громадської чинности. Не пора вже оминати настирливі питання сучасности або тільки нарікати, що наші „старші“ не хочуть, не вміють, не роблять чи под., але пора самій молоді показати себе не тільки на словах.

Існують певні справи й галузі, де молодь є покликана промощувати нові шляхи, не оглядаючися на ужиткове рахівництво примирених зі життям і „обставинами“ старих. Ці справи й галузі, як і стежки до них знаходити собі мусить молодь сама. У розвиненому суспільстві помагають в цьому молоді її старші, — у нас перешкоджають.

Передусім є потрібно молодшим працівникам засучувати рукави, горнутися до щоденної, головню найдрібнішої праці та **масово** займати місця тих, які подихом розкладу й старечої кволости затроюють нові гариости національного розвитку. Що старі не хочуть, молодь зрозуміти не є велике лихо, що молодь не розуміє старих є навіть добре, а що старі лають молодих — це вже не має значіння. **Майбутнє належить сучасній молоді** — це заперечувати на тверезу голову не буде ніхто. Але памятаймо, що й поміж юнаками буває чимало старців!

Нове наше покоління починає пізнавати, що виволення нації здобудуть лишень ті земляки наші, перед якими на випадок поразки маячитиме шибениця. Про це свідчать постійні шибениці та переповнені нашою молоддю в'язниці на галицькій землі. І на Волині таких доказів прибуває. Знають це також невгамовні повстанці та конспіратори понад Дніпром, які своєю головою звичайно покутують за неуспішну відвагу. До речі: яка-ж іронія! Революційні гуртки на Великій

Україні **конспіративно** підривають підстави панування москалів, а емігранти в безпечній схованці критикують... конспірацію, як один із методів визволення.

Про привид шибениці на випадок неуспіху визволення знав у ХІХ. в. італійський Гарібальді, що вів свою тисячку „червоних сорочок“ до перемоги, або — на шибениці. Колись і нашим хмельничкам та мазепинцям, ірландським, сербським, польським, американським (за часів Вашингтона) та іншим **гайдамакам**, ба навіть московським чи ін. соціялістам (доки здобували, а не склали владу) була ця давно відома правда самозрозумілою.

Але в нас сьогодні існують ще деякі одиниці або й гуртки, які думають, немов за визволення України нагороджені будуть від чужинців медалями та посілотями. Або що визволяють Україну й ті земляки, які запобігають перед чужинцями, або від них нагороди й похвальні листи дістати сподіваються вже наперед — сьогодні. Такі люди удають, немов вірять, що сусіди за скинення їх чужої „опіки“ з українського рамени, будуть українцям за це навіть вдячні. Немов чужинці радітимуть, що ми визволяємося, та за це хвалитимуть нас і нагороджуватимуть наперед. Ніби-то доброзичливі опікуни наші своїм „добросусідським“ відношенням до нас могли-б позбавити найвідважніших з українців задивлятися під час визвольної чинності на привид можливої шибениці, а самі — шляхом полюбовної згоди й взаємності, без ризику, жертв і боротьби — могли-б та хотіли-б **для українців** визволити Україну.

Молода наша **лава** так уже не думає, а це є наше найбільше щастя. Наша молодь, яка починає саме тепер стукати до дверей української суспільності, виявила, що має свій шлях і завзяття.

Проте самого завзяття є мало. **Потрібно перебудувати ціле наше суспільне життя.** Вже назріла конечна потреба загально-національної синтези, яка не тільки запалювала-б серця, але давала-б також **напрямок і силу** праці розуму.

У початках нашої оновленої державності, українські політики під жахливим натиском принаймні десятиразової збройної переваги чужинців з Півночі, Сходу, Півдня та Заходу не мали ні часу ані змоги належ-

но глибоко досліджувати тодішній напрямок світового суспільно-політичного розвитку. Вони в найліпшому випадкові встигали тільки полагоджувати біжучі завдання, які були диктовані: фронтом, розбурханою селянською стихією, грізними наслідками світової війни та под. Наші тогочасні політичні керманічі були до державницької ролі замало приготовані, а самі бурхливі події випереджали почини й найздібніших провідників. Невиразна напочатку революції національна ідея звичайно не могла підупорядкувати собі чи міцно зосередити розбіжні погляди, відмінні стремління чи інтереси, різні характери й темпераменти та под.

Бракувало нам тоді **загальної** ідеологічної системи (не партійної, але державницької), яка зміцнила-б пробуджену національну спільноту. Проте ще й сьогодні брак загального поширення національно-державницької ідеології, суспільно-політичні хитання багатьох партій та діячів, млявий звязок партійних гасел з реальними заходами партій й т. д. дають підставу поважно турбуватися, що **лихоліття останніх десяти з лишком років ще нам властиво мало дошкулило.**

І в ідеологічному розвитку втікає чимало з нас до мрій, заспокоюючи допитливі голови белькотом про реальну політику. Через це сама політика невпинно стоїть на роздоріжжі. Національний ідеал малюють такі реальні політики відповідно до своїх партійних потреб денного порядку. „**Реальна політика**“ стає **своєрідним націоналізмом** і рівночасно претензією на монополію в державництві. Гасло самоозначення народів, поруч з поняттям етнографічної своєрідності кожної людської породи, а часом ще й „інтереси мира на Сході Європи“ (улюблений вираз наших соціал-демократів) — мали-б знов здобути **українцями втрачену державність.** Що з того, коли самі адвокати від права на самоозначення ні крихітки не вірять в те, що Україна може сподіватися добровільної згоди своїх сусідів на її самоозначення?

Є безліч шляхотних ідей та думок, які напр. подібно до цього гасла самоозначення, мусіли сотками років чекати на здійснення. **Бо-ж не всі люди мають однакові права на користання ідеями, гаслами, тощо, як що ці права собі не здобувають.** Сама вартість ідеї не запев-

ное її здійснення. Мало ще проголосити правду, потрібно її перевести в життя — здійснити **та оборонити**.

Українські адвокати від права народів на самоозначення в своїх radoшах з приводу недалекого „визнання“ про повищу „дрібничку“ дотепер частенько перед загалом замовчували.

Дотеперішні викладачі нашої єдино-реальної політики звичайно оминали за всяку ціну ті часто дразливі й неприємні для цілого ряду чинників моменти з національного визволення, які переконували-б про **реальну силу** нашого державництва не тільки наші почування, але й вишукані розуми міродатних чужинців. Через це вони маніфестували наше хотіння, але самі оберталися тільки в світі спогадів про країну, де колись навіть ледачі й дурні могли вигідно та весело жити, покладаючи всю надію на зрив стихії.

„Стихія“ мала, а для декого ще й досі має, пімститися за сплюндровану нашу батьківщину, за знівечені ідеали, за поповнені наїздниками кривди на наших земляках і рідних, і т. д.

„Стихія“ (дехто каже „пролетаріят“) має нас зробити **впливовими** громадянами, дати нам змогу **керувати** життям і з життя тішитися, а не тинятися під чужими плотами чи наймитувати.

До чого вже колись привели такі погляди, може розповісти кожний зі співучасників будови й впадку обновленої української держави. Що стихія є надто **зрадлива**, а сам по собі (без зручних рук вишколених не-пролетарів) т. зв. пролетаріят є безпорадний, — доказує тверда рука сучасних володарів Східньої України. Там наш рідний пролетаріят дозволяє чужинцям поводитися з ним гірше, ніж найгірший господар поводить-ся з власною худобою чи господарським знаряддям.

Дякуючи поширеній вірі в всемогучу ролю стихії чи пролетаріяту, ми нераз уже в нашій минувшині дозволяли різним наїздникам господарювати в нашій країні, самі йшли до них у найми та ставали матеріалом і засобом у їх руках. Так є сьогодні з нашою т. зв. „реальною політикою“ під знаком еміграційної залежності від чужинців або в умовах залицання до лінії поведінки завойовника на рідній землі. Стихія є нагода й хвилеве напруження. А кожне узалежнювання справи ви-

зволення нації від нагод є безглуздим культом власного безсилля.

Самих алегорій або врочистих приречень є завше замало. Нам повинно більше залежати на їх змістові. Не вистачають також самі заклики до активності. Активізм, в основі річ добра й потрібна, тільки тоді має позитивне значіння, коли є точно визначеним. Бути просто активним — без ближчого означення — є завше замало. Бачимо поміж нами чимало таких дуже „активних“ діячів, які за активними сварками в десятиках організацій та за клепами поза організаціями — не мають вже ні часу, ні сил, ані охоти для властивої громадської праці.

Стоїмо перед завданням повернути історію нашого народу на український шлях, отже мусимо знати її змісл, пізнати сучасність, зрозуміти нашу й чужу дійсність, використати все потрібне й корисне та усунути або принаймні ослабити шкідливе.

Історію нашу мусимо в свій бік повернути передусім думкою, а тоді та тільки тоді прийдуть наші велитні, що пробють нові шляхи нашого майбутнього.

Зрозумівши наперед потреби й завдання цілої України, впорядкуємо ми наш вуцйй партійний світогляд. Тоді також зрозуміємо, що визволять Україну ті наші земляки, які знатимуть **увесь нарід український**, а не розрізнені гуртки з відмінними інтересами, чи свої „тісніші батьківщини“.

Тільки тоді перестануть й найбільше засліплені земляки дурити себе надіями в щирість різних „союзників“, які дійсно щиро бажають лиш одного: знайти нові терени для своїх осадників та поруч із цим невибагливих і безкритичних споживачів своїх виробів — матеріальних і духових. Та ще добре, коли **тільки цим** вичерпуються всі їх бажання.

Коли прийде це прояснення мозків, то зявиться рівно-ж і **натхнення** до спільної справи, яке уможливить кожному з нас бачити перед собою образ живого й конкретного народу, а не тільки знайомі обличчя з ближчого партійного чи класового оточення.

Запросини до передплати національно-громадського
й літературно-наукового журналу

„Самостійна Думка“

Виходить місячно два рази окре-
мим або раз подвійним числом.

Редагує Колегія. Видає й за редакцію відповідає:
Сильвестер І. Никорович.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ :

Передплата на 1933 рік у краю вносить:

на рік 240 левів
поодиноке число . . . 12 левів

За кордоном вносить у Європі рівновартість 60 фр.
франків, а в Америці рівновартість 2 ам. доларів.
Просимо заграничних передплатників прислати перед-
плату **тільки** в румунській валюті, бо інакше при зміні
грошей тратимо 20 проц.

При кожночасній зміні адреси необхідно подавати й
давню адресу.

Урядові години: щодня тільки від 9.—13. години.
Адреса Ред. й Адмін. журналу:

„Самостійна Думка“, Чернівці, вулиця Петровича ч. 2/І.
Red. et Admin. de la revue „Samostijna Dumka“
Cernăuți, str. Petrovici No. 2/I, Roumanie.

6/2